

RUS KùLTÜRÜNDE TURAN ÖGESİ HAKKINDA

TURAN FİKRİNİN OLUMLU TARAFLARI, ŞÜPHESİZ RUS TARİHİNDE FAYDALI ROL OYNAMIŞTIR. TURAN FİKRİNİN BİZZAT BU DOĞRU YÖNLERİNİ PETRO ÖNCESİ RUSYA'SINDA FARK ETMEMEK MÜMKÜN DEĞİLDİR.

Hayat tarzının tamamı: gündelik hayat ve inancın bir bütün oluşturduğu; devlet ideolojisinin, maddi kültürün ve sa-

natın, dinin bir sistemin ayrılmaz parçası olduğu – teorik olarak belirli olmayan, bilinç düzeyinde şekillenmeyen, ama ona rağmen herkesin bilinçaltında bulunan ve tek başına herkesin hayatı ve milli birliğini belirleyen sistem, bütün bunlar şüphesiz turan fikrinin tipini belirleyen izleri barındırmaktadır. İşte bu, kadim Rusya'nın ayakta kalmasını sağlayan, ona güç ve sebat veren olgunun ta kendisidir. Eğer yabancı yüzeysel gözlemciler, Kadim Rusya'da, halkın iktidar mensuplarının karşısındaki köleliğinden, iktidar mensuplarının da çarın karşısında diz çökmesinden başka bir şey gözlemediler ise – bu gözlem açıkçası yanlıştır. Kayıtsız şartsız teslimiyet – turan devletçiliğinin temelini oluşturmaktadır, fakat

o, tüm turan düşüncesinde olduğu gibi sırayla; sonuna kadar ve idede yayılarak en yüksek yöneticiye, yani belli bir üst ilkeye itaat eden olarak düşünülen idareciye, aynı anda her bir bağlanan kişinin hayatında esas yönetici olana kadar sirayet eder. Kadim Rusya'da böyle bir yönetim ilkesi olarak, Ortodoks inancı sayılırdı ki, bu inanç özel Ortodoks kültürü ile bezenmiş ritüel ve dini dogmaların organik birikimi olarak anlaşılırdı. Bunun sık tezahürü olarak hiyerarşik merdiveni ile devlet yapısı, işte bu ulu ilke, hem sıradan bağlanana ve padişaha aynı olan bu ulu ilke, saf kulluk ilkesi değil, işte bu, Rusya'yı bir bütüne toplayarak onu yönetmiştir. Ortodoks inancı terimi, eski Rus anlayışına göre: özel hayat, devlet ya-

pısı ve evrenin varlığı gibi her şeyin toplandığı bir bilinç çerçevesi olarak anlaşılıyordu. Ve bu bilinç çerçevesi, bilinçli teorik fikir yürütme konusu olmamıştır, sadece tüm manevi hayatın şuur altı temeli olmuştur. Burada, yukarıda söylenenler ile ilgili, o meşhur turan düşüncesinin normal yönü hakkındaki benzetmeyi bahsetmeden geçemeyeceğiz. Ortodoksluğun Turancılardan değil de Bizanslılardan alınmasına rağmen, rus milli bilincindeki tatarcılığa ters olmasına rağmen, rus insanının Ortodoks inancına olan ilişkisinin özü, onun hayatında oynadığı rolü, belli bir düzeyde turan psikolojisine dayanmaktaydı. Aynı bu turan izleri taşıyan zihni dolayısı ile eski rus insanı kendi inancını gündelik hayatından ayıramıyordu, dini tezahürler arasından gerçek olmayan unsurları zihninde bilinçlice ayırmayı ve bundan dolayı da yunanlarla karşılaştığında zayıf bir ilahiyatçı olduğu ortaya çıkıyordu. Bölünme devrinde iyice fark edilen inanç ve ritüellere olan rus ve yunan yaklaşımları arasındaki psikolojik farklar, Bizansa tamamen yabancı olan ve kadim

rus milli karakterine derin kök salan turan etno-psikolojik unsurlarının sonuçlarındandır.

Moskova devleti tatar baskını sonucu kurulmuştur. Moskova çarları "rus topraklarının birleştirilmesi"ni tamamlamadan ulu Moğol monarşisi batı uluslarının topraklarını merkezileştirmeye başladılar: Moskova ancak, Kazan; Astrahan ve Sibiryayı fethettikten sonra güçlü devlet olmuştur. ("Moskova devletçiliğinin başlangıcını halk epik geleneği işte bu andan itibaren başlatmaktadır: Kamenna Moskova oluşmaya başladığında, anası gaddar çar İvan Vasileye gebe kalmıştı". Kazan, Astrahan ve Sibiryayı fetheden Korkunç İvan'a kadarki tüm halk gelenekleri, efsanevi epik tarihe, Vladimir Beyinin devrine aittir. III İvan'ın tatarlara haraç ödeme reddiyesi gibi olay bile tarihe girmiştir (Vasili Kazemir hakkında) ve başkent olarak geleneksel Kiev, çar olarak Vladimir sayılmaktadır. Rus çarı Moğol hanının varisi idi. "Tatar istilasının son buluşu" tatar hanının Ortodoks çarına değişimi ile ve başkent Moskova'ya taşınmasıyla sonuçlanmıştır. Moskova

çarının yönetiminde görev alan boyların ve hizmet edenlerin çoğunluk bölümü tatar elitlerinden ibaretti. Rus devletçiliği kendi varlık kaynaklarının biri olan tatar geleneği sayesinde oluşmuştur, bu durumu her ne kadar inkâr etmeye çalışan tarihçiler veya bu hususu minimize etmeye çalışanlar varsa da - onlar haksızdırlar. Eski dilci ve etnografçı olarak, tarihçi değil ama bu satırları yazarken kendi ilgi alanımın dışındaki bilim alanlarına çıkmak istemiyorum. Fakat yine de belirtmek isterim ki, tatar istilasından sonra rus diline giren: dengi=tenge, altın, kazna=hazine, tamga (damga ve gümrük buradan geliyor), yam (fayton arabası, postacı, posta nakliyesi) kelimeleri tatar menşelidir. Finans organizasyonu ve posta iletişimi/ulaşımı gibi önemli devlet işlevlerinde tatar etkisi belirleyici nitelikte olduğunun bariz göstergesidir. Moskova devletinin idari özellikleri ile Moğol devletinin düzenleme temelinde yatan Cengiz hanın fikirlerinin kıyaslaması sırasında bazı benzetmeler kendiliğinden gelmektedir. Bu sorular, uzman tarihçilerin detaylı

irdelemelerine ihtiyacı vardır). Rus devletçiliğinin tatar kökenli olduğu konusunun inkar edilmesi mümkün ise, ki pek tabiidir, rus devletçiliğinin iç yapısında ve ideolojik meşruiyetinde – tatar devletçiliğinin doğrudan analogisi bulunmayan öğelerini görmek mümkündür ve bunlar Ortodoks ve Bizans gelenekleridir. Tatar devletçiliğinin rus devletçiliğine dönüşmesi, tatar istilası döneminde rusyayı saran dini duyguların alevli yanması, Ortodoks dindarlığının yükselmesi sayesinde gerçekleşmiştir. Bu dini alevlenme, Kadim Rusya'ya tatar devletçiliğini yüceltmeye, ona yeni dini-ahlaki şekil katarak kendisinin olmasına, içselleşmesine yardım etmiştir. Tatarcılığın ruslaşması ve Ortodoklaşması gerçekleşmiş, tatar devletçiliğinin yeni şeklinin hamisi haline gelen Moskova çarı öyle bir dini-ahlaki itibar kazanmıştır ki, ona

tüm batı uluslarının hanları kendi yerlerini boşalttılar ve sönük kaldılar. Tatar elitlerinin Ortodoksluğa ve çarın hizmetine geçmesi, bu ahlaki çekim gücünün dış tezahürü olmuştur.

Fakat bu şekilde Moskova Rusya'sındaki turan kökenli devletçilik ve devlet fikri Ortodoklaştı ise, Hıristiyan dini aydınlanmaya uğrayarak Bizans gelenekleri ile ideolojik açıdan bağlandı ise, şöyle bir soru akla gelmektedir: aynı anda tersi olmuş olmasın, yani, bizzat Bizans geleneği "Turanlaşarak" Ortodoksluğun rus yorumuna turan zihniyetinin izleri katmış olmasın? Moskova Rusyası, kendi oluşumunu ve varlığını belirleyen dini alevlenmenin gücüne ve gerginliğine rağmen, bir tane dahi Ortodoks ilahiyatçısı çıkartmamıştır, tıpkı Türklerin, Araplardan daha dindar olmasına rağmen bir tane bile meşhur din bilgini vermediği gibi. Burada dini psikolojinin genel özellikleri söz konusudur: her iki tarafta da inanç dogması felsefi tartışma konusu olarak bakılmadan bir vehb olarak, dış yaşam ve manevi hayatın temel arka planı olarak görülmektedir; hem burada hem orada dini düşünce esnekliğin olmaması ile, soyut olanın ihmal edilmesi ve her

şeyi somutlaştırma, dini heyecan ve düşünceleri dış yaşam ve kültürün şekline göre gerçekleştirme çabası ile farklılık arz etmektedir. Bilinçlice düşünülmüş, inceliklerine kadar detaylandırılmış ilahiyat sistemi yerine, Kadim Rusya'da kelimelerle ifade edilemeyecek türde "şuuraltı felsefi sistem" meydana gelmiş, kendi formaliteli şuursuzluğuna rağmen zarif, kendini ilahiyat sisteminin içinde değil de, tövbe edilen gündelik yaşam tarzında ifade edilme şansı bulmuştur. İşte bununla rus dindarlığı yunan dindarlığından kendi dogmatik kimlik ortaklıklarına rağmen ayırt edilmektedir ve dogmatik benzerliği olmayan ve olması mümkün olmayan turan dindarlığına yaklaşmaktadır.

Şüphe yoktur ki, yunanlara kıyasla, kadim rus dindarlığına has olan soyuta saygısızlık ve ihmal ile Ortodokşu-ilahiyatçı yaratıcılığının yokluğu, bu dindarlığın eksiği olarak kalmaktadır. Ama aynı zamanda, şunu itiraf etmemek elde değildir ki: "gündelik ibadet", rus dindarlığına has özellikler sonucu oluşan o dini yaşam ve kültür ile beslenmişlik, eksi değil artı değer olmuştur. Açıktır ki, "bunu da yapmak lazım, onu da bırakmamak gerekir" fikri, meşhur turan psikolojik özelliklerinin hipertrofisi olup, rus dindarlığında ilahiyatçı düşüncelerin sakarlığı ve durgunluğunu uyandırmıştır ve bunlardan kurtulmak gerekmekteydi. (Bu eksiklikten kurtulmak şu açıdan kolaydır ki, Turancı hipertrofisi psişik özelliklerine dayalı bu eksiklikler tüm rus kabilesine değil, sadece velikoross (ulu rus) denilen bir bölümüne dokunmuştur. Malorosslar (küçük ruslar), velikorosslara nazaran daha az turan etkisine kapılmışlardır, daha az

miktarda bazı müspet turan özelliklerine sahiptirler (mesela velikorosslara nazaran, büyük çaptaki devlet kurmada daha az becerikliler), ama ilahiyat işlerinde daha fazla yetenek sergileyerek rus Ortodoks kilisesine: Dmitri Rostovski, Simon Tadorski, Silvester Kanevski gibi bir dizin meşhur ilahiyatçılar; rus ilahiyat-akademi geleneğinin neşet ettiği mogilyan ilahiyat mektebini bahşetmiştir. Kilisede, bütün diğer yaşam alanlarında olduğu gibi bu iki rus kabilesi birbirlerini karşılıklı tamamlamakla yükümlüdürler. Birbirinden kopa-

rak her bir taraf tek yanlı olma riski taşırlandı.) Ama bu, diğer kadim rus dindarlığının olumlu özelliklerini turan zihninin özelliklerine ait olanlar karşısında daha az yapmamaktadır. Dini alanda işlerin durumu böyle idi, ama devlet işleri alanında da farklı değildi: turan karakterine ait özellikleri rus zihnine enjekte edilmesi, rusları devlet kurmanın o sağlam malzemesi haline getirdi ki, Moskova Rusya'sını dünyanın en geniş topraklara sahip gücü yapmaya fırsat vermiştir.

Rus milli biçiminde turan etno psikolojik özelliklerin rolü hakkında tüm bahsedilenlerin sonucunda şunu söyleyebiliriz ki, bu rol umum

itibarıyla olumlu olmuştur. (Tabi ki, biz böyle duruma göz yummamız söz konusu değildir, yani, yukarıda bahsedilen özelliklerdeki turan zihninin normal olmayan yönleri rus çevrelerinde mevcuttu ve hala varlığını sürdürmektedirler. Bunlar – doktrinci-isyancı Ruslar, fanatik düşünceliler, misyonerlik grup kurucuları, çoğunun dış görünüşü bile turan antropoloji tipindekilere benzemektedirler. Beklendiği gibi, bu tip insanların değeri rus tarihinde genelde olumsuz olmuştur: onlar halkı birleştirmiyor - bölmektedirler, değerleri yapmaktan çok yıkmaktalar. Saf Turancı değil de, rus milletinin karışık karakterdeki böyle insanlara, Ruslar arasında daha sık rastlanmaktadır. Ama genelde, bunlar Ruslar arasında da istisnai durum oluşturmaktadırlar ve tabi ki de rus tarihinde turan zihninin rolünü ele alırken onlar göz önünde bulundurulmamaktadırlar. Üstelik bir şeyi ele alırken evvela normal durumları dikkate almak gerekmektedir istisnaların yerine). Eksiklik olarak teorik fikir yürütme sakarlık ve etkinsizlik sayılmıştır. Bu eksiklikten kurtulmak gerekirdi, tabi ki tüm o, Turancılık ve doğu Slavlık birleşiminden meydana gelen rus milli tipinin olumlu taraflarını feda etmeden. Turancılığın tesirlerinde sadece olumsuz tarafları görmek – hem vicdani değildir, hem nankörlüktür. Biz, turan ecdatlarımız ile Slav ecdatlarımız ile iftihar ettiğimizden daha az gurur duymamalıyız ve her iki tarafa da teşekkür borçluyuz. Kişisel ve milli bilincini kavramaya çabalayan her bir rus için kendinin sadece arı ırkına değil, turan psikolojik tipine mensup olduğunu kavraması lazımdır. ❁

